

Asia: VN/26856/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle uudeksi alueidenkäyttölainsiksi

Lausunnonantajan lausunto. Lausuntopalautteen käsittelyn helpottamiseksi ympäristöministeriö pyytää, että lausunto jaotellaan lausuntopyynnössä ilmoitettujen väliotsikoiden mukaisesti.

Kommentit luvusta 1 Yleiset säännökset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry kiittää mahdollisuudesta lausua ministeriön esitykseen uudesta alueidenkäyttölainsta. Piiri esittää kuitenkin vakavan huolensa lakiesityksen kohdista, jotka heikentävät ympäristövaikutusten arviointia (YVA) ja nostavat sen kynnyksen. Lakiesityksessä ehdotetaan, että kaavat perustuisivat vain todennäköisesti merkittäviin vaikutuksiin.

Lakiesityksessä YVA:n rooli jää epäselväksi ja yhteysviranomaisen lausunto menettää painoarvoaan. Samalla toistuvasti käytetty muotoilu "todennäköisesti merkittävistä vaikutuksista" jättää epäselväksi, milloin ympäristövaikutuksia tulee arvioida, mikä puolestaan voi johtaa alimittaiseen selvittämiseen. Muutos voi esimerkiksi kaventaa selvitysten laajuutta ja tarkkuutta, johtaa puutteellisiin selvityksiin, vaarantaa elinympäristöjen, lajien ja ekosysteemien suojelun sekä painottaa taloudellisia vaikutuksia luontoarvojen kustannuksella. Tämä rikkoo selvästi EU-direktiivin (2001/42/EY) henkeä.

Myös lakiesityksen edellyttämä tietomallipakko, digiviestintä ja osallistumismahdollisuudet herättävät huolta. Lakiesityksen kaavaselostuksia koskevat pykälät (3 §, 5 §, 7 §) ovat muodoiltaan yleisluontoisia, jolloin ne antavat viranomaisille laajaa harkintavaltaa siinä, miten ja missä laajuudessa vuorovaikutus toteutetaan. Kaavoituksen vaikutusten selvittämistä koskeva sääntely (1 §) mukaan vaikutuksia tulee arvioida, mutta se ei määrittele millaisessa vuorovaikutuksessa niiden arvioinnissa ollaan velvoitettuja toimimaan kansalaisten kanssa. Tiedon tuottaminen jää viranomaisten vastuulle, eikä kansalaisten osallistava rooli ole vahva.

Erityisesti asetusluonnoksen 8 § ja 9 § antavat mahdollisuuden toteuttaa kaavaprosessi ilman, että kansalaiset ja järjestöt voivat vaikuttaa hankkeisiin riittävän varhaisessa ja vaikuttavassa vaiheessa. 8

§ ja 9 §:n mukaan yhteysviranomaisen on annettava lausunto niiden tietojen laajuudesta ja tarkkuudesta, jotka tämän on sisällytettävä hanketta koskevaan ympäristövaikutuksen arviointiselostukseen. Tämä puolestaan tarkoittaa, että tiedon laajuus ja tarkkuus jää yhteysviranomaisen lausunnon varaan, mutta lakiesitys ei velvoita, että näitä olisi pakko noudattaa. Näin ollen viranomaisilla on harkintavaltaan perustuva asema valita, kuinka perusteellisesti ympäristövaikutukset arvioidaan.

Lisäksi vaatimus laatia kaikki kaavat yhteentoimivassa tietomallissa voi vaikeuttaa osallistumista etenkin pienissä kunnissa, joilla ei ole riittäviä digivalmiuksia tai resursseja sen toteuttamiseen. Lisäksi uudistus kasvattaa kansalaisten osallistumiskynnystä erityisesti ikääntyneiden ja muiden digitaalista syrjintää kokevien keskuudessa, koska heidän voi olla vaikea saada tietoa.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry ehdottaa, että YVA-menettelyn sitovuutta vahvistettaisiin, yhteysviranomaisen roolia selkeytettäisiin, ja että vuorovaikutus- ja osallistumismenettelyt säädettäisiin yksiselitteisesti, erityisesti luonnon ja ympäristön kannalta merkittävissä kaavoissa. Lisäksi se ehdottaa, että luonto- ja ilmastovaikutukset sekä monimuotoisuuden turvaaminen kirjattaisiin osaksi yleisiä tavoitteita kaavoituksessa, eikä vain yhdeksi näkökulmaksi muiden joukossa.

Kommentit luvusta 2 Viranomaisten tehtävät

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että alueidenkäyttölakia koskeva esitys heikentää merkittävästi valtion ohjausvaltaa maankäytön suunnittelussa ja vaarantaa valtakunnallisten luonto- ja ympäristötavoitteiden toteutumisen.

Esityksessä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten rooli rajoittuu neuvoa-antavaan, eikä niiden lausuntojen huomioiminen ole kunnille velvoittavaa. Tämä murentaa viranomaisten mahdollisuuksia ohjata kuntakaavoitusta ja varmistaa, että valtakunnalliset luonto- ja ympäristötavoitteet toteutuvat yhdenvertaisesti koko maassa. Järjestely heikentää erityisesti luonnon monimuotoisuuden turvaamista ja ilmastomuutoksen torjuntaa edellyttävän maankäytön ohjauksen tehokkuutta.

Seuranta- ja valvontavastuu jää epäselväksi, mikä mahdollistaa ekologisesti haitallisten hankkeiden etenemisen. Esitetty lakiuudistus ei tuo heikennetyn valvonnan tilalle uutta tehokasta valvontamekanismia, vaan luo ohjausvajeen. Tämä on erityisen ongelmallista Lapissa, jossa luonnon herkkä tasapaino vaatii tehokasta valvontaa ja ohjausta.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry on myös huolissaan resurssikysymyksistä, jotka jäävät kokonaan huomiotta. Viranomaisten tehtävien kasvuun ei ole esitetty uusia resursseja tai

koulutusta, mikä heikentää käytännön toteutusta etenkin luonnon- ja ympäristönsuojelun näkökulmasta. Kunnilta vaaditaan entistä enemmän asiantuntemusta, mutta samalla välineet valtakunnallisten tavoitteiden toteutumisen varmistamiseen heikentyvät.

Kommentit luvusta 3 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry haluaa huomauttaa, että lakiesityksessä tavoitteet säilyvät edelleen ohjeellisina, eikä laki aseta mekanismeja niiden toteutumisen valvontaan. Tämä heikentää valtakunnallisesti tärkeiden luontoarvojen, kuten esimerkiksi ekologisten yhteyksien, toteutumista erityisesti taloudellisten paineiden alla.

Vaikka päivitys- ja seuranta-ajattelua kehitetään, niin ilman valvontavelvoitetta tavoitteet voivat jäädä toteutumatta käytännössä. Näin ympäristöhallinnon strategiat, kuten esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden turvaaminen, voivat jäädä irrallisiksi.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että luonnon huomioiminen valtakunnallisissa tavoitteissa vaatii vahvempia välineitä.

Kommentit luvusta 4 Maakuntakaava

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry vastustaa lakiesityksen maakuntakaavan ohjausvaikutuksen heikentämistä. Lakiesitys vähentää strategisten kaavojen painoarvoa aikana, jolloin selkeä maakunnallinen näkemys maankäytön tulevaisuudesta on entistä tärkeämpää. Erityisen ongelmallista on maakuntakaavan aseman ja oikeusvaikutusten rajaaminen koskemaan vain valtakunnallisesti tai maakunnallisesti merkittäviä asioita, koska lakiesitys ei määrittele selkeästi näiden merkittävyystekijöiden sisältöä, mikä jättää tilaa erilaisille tulkinnoille ja toimintatavoille.

Maakuntakaavoituksen kehittämistarpeiden keskittäminen ohjaustehtävän selkeyttämiseen ja tehostamiseen myös kaventaa laaja-alaisen vaikutustarkasteluiden mahdollisuutta. Tämä heikentää sidosryhmien roolia kaavakysymyksissä, joita ei enää katsota valtakunnallisesti tai seudullisesti merkittäviksi. Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ihmettelee myös sisältövaatimuksista kokonaan poistettua yhdyskuntarakennekäsitettä, sillä siihen viitataan edelleen perusteluissa. Yhdyskuntarakennekäsitteen poistaminen jättää maakuntakaavan roolin seudullisen yhdyskuntarakenteen periaatteiden ohjauksen osalta epäselväksi.

Kaavatasojen työnjaon uudistaminen heikentää luonnon kannalta tärkeiden kokonaisuuksien suunnittelua. Ekologisten verkostojen ja viheryhteyksien suunnittelu vaikeutuu, kun paikallistason päätöksenteko jää kokonaan kuntien vastuulle. Lakiesitys heikentää maakuntakaavan sitovuutta ja antaa kunnille mahdollisuuden ohittaa maakuntakaavan tavoitteita. Nykyisessä laissa

maakuntakaava toimii sitovana ohjeena, jota tulee noudattaa. Lakiesityksessä maakuntakaava on vain "otettava huomioon", mikä merkitsee huomattavaa sitovuuden heikentymistä.

Vaikka lakiesitys lisää maakuntakaavan sisältövaatimuksiin ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuden huomioimisen, hyöty vesitty, kun kuntien ei tarvitse noudattaa maakuntakaavaa yhtä vahvasti kuin aikaisemmin. Tämä mahdollistaa kuntien kaavojen helpomman poikkeamisen maakuntakaavasta. Vaarana on maakuntakaavassa turvattujen yhtenäisten luontoalueiden ja ekologisten käytävien pirstoutuminen. Erityisesti tämä vaarantaa seudullisten ekologisten verkostojen jatkuvuuden ja rikkoo luonnonsuojelulain 6 §:n velvoitetta ekologisten yhteyksien turvaamisesta. Esitys on ristiriidassa EU:n biodiversiteettistrategian sekä ennallistamisasetuksen (EU 2024/1991) kanssa.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry on huolissaan myös maakuntakaavan vahvistusmenettelyn puutteesta. Maakuntakaavoja ei enää vahvisteta valtioneuvostossa, mikä on jo todettu heikentäneen valtakunnallisten luontointressien valvontaa. Maakuntakaavojen vahvistus valtioneuvostossa tarjosi luontotavoitteille suojan kunnallisen päätöksenteon ohi. Sen poistaminen saa aikaan suunnittelun pirstoutumisen kuntakohtaiseksi, keskittää vallan kunnille ja altistaa päätöksenteon poliittiselle tai yksityiselle painostukselle. Maakuntakaavojen tehtävänä on ollut turvata laajempia ekologisia kokonaisuuksia, ja näiden hajautuminen voi aiheuttaa luontokadon kiihtymistä.

Maakuntakaavan heikennys yhdistettynä yleiskaavan ohjausvaikutuksen heikennykseen altistaa päätöksenteon entistä enemmän lobbaisvaikutuksille, erityisesti tilanteissa, joissa luontoarvot ja elinkeinotoiminta ovat ristiriidassa. Kunnallisessa päätöksenteossa päätöksentekijöiden määrä on pienempi ja valtasuhteet voivat olla henkilökohtaisia. Pienemmissä kunnissa yksittäisellä päättäjällä voi olla suuri vaikutus ja suorat suhteet elinkeinoelämään. Yritykset tai maanomistajat tuntevat usein paikalliset viranhaltijat ja luottamushenkilöt henkilökohtaisesti.

Kuntien suunnittelupäätöksiä ohjaa usein taloudellinen kasvu, työllisyys ja verotulot, jotka koetaan välittömiksi ja konkreettisiksi hyödyiksi. Tämä luo otollisen maaperän rakennusliikkeiden, matkailuyrittäjien sekä kaivos- ja energiayhtiöiden lobbaamiselle, jolla pyritään ohittamaan maakuntakaavan pidätyksiä ja edistämään nopeaa kaavoitusta. Luontoarvot voivat jäädä toissijaisiksi tai ne ohitetaan kokonaan rakennuspaineen alaisten alueiden kaavoituksessa.

Kunnilla ei ole aina riittäviä asiantuntijaresursseja arvioida luonto- ja ympäristövaikutuksia objektiivisesti koko seutua ajatellen. Maakuntatasolla ja valtionhallinnossa on laajempi asiantuntijaverkosto ja korkeampi hallinnollinen kynnyks vaikkutamisy yrityksille. Kunnat päättävät yleis- ja asemakaavoista, jotka voivat olla erittäin yksityiskohtaisia. Yksittäisillä päätöksillä voi olla suuri vaikutus esimerkiksi siihen, puretaanko suojavyöhyke, poistetaanko metsäkaistale tai siirretäänkö tuulivoimala lähemmäksi Natura-aluetta. Näiden muutosten seurauksena ekosysteemit, viheryhteydet ja uhanalaisten lajien elinalueet ovat entistä alttiimpia käyttötarkoituksen muutoksille, jos niiden suoja ei perustu lakiin vaan kunnalliseen kaavasuunnitteluun.

Maakuntakaavan roolin heikentäminen synnyttäisi Lappiin institutionaalisen tyhjiön, jossa kunnallisen tason poliittinen ja taloudellinen vaikuttaminen voi kasvaa merkittävästi. Tämä altistaa luonnon kannalta keskeiset alueet vahvemmin lobbauspaineille, mikä voi johtaa luonnonarvojen aliarviointiin, oikaisuihin kaavaprosesseissa ja heikompaan suojeluun, etenkin jos ympäristövaikutusten arviointi jää näennäiseksi.

Kommentit luvusta 5 Yleiskaava

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry vastustaa lakiesitystä, joka mahdollistaa asemakaavan laatimisen ja yleiskaavan muuttamisen samanaikaisessa prosessissa. Vaikka esitys pyrkii lisäämään suunnittelun joustavuutta, se heikentää merkittävästi yleiskaavan asemaa kuntien maankäytön ohjauksessa.

Yleiskaava on kuntien maankäytön tulevaisuuskuvan määrittelyn tärkein väline ja ainoa kuntastrategia, joka katsoo pitkälle tulevaisuuteen. Lakiesityksen mukaiset muutokset mahdollistaisivat asemakaavan läpiviennin voimassa olevasta yleiskaavasta poikkeavasti, koska yleiskaavaa voitaisiin muuttaa joustavasti hankkeen mukana. Tämä heikentää yhteistä sopimista, kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksia sekä pitkäjänteistä suunnittelua.

Ympäristönsuojelun näkökulmasta yleiskaavassa sovitetaan yhteen luonnonsuojelualueet, virkistysalueverkostot ja taajamien rajaukset. Luontoarvojen suojelu vaarantuu, jos nämä linjaukset voidaan sivuuttaa tapauskohtaisesti. Lakiesityksen perustelujen mukaan maakuntakaavan yksityiskohtaisuuden vähentäminen ja mahdollisuus perustellusta syystä poiketa maakuntakaavasta lisäävät kuntakaavoituksen painoarvoa myös ympäristövaikutusten kannalta. Tällöin entistä enemmän riippuu yleiskaavoista, joiden ohjausvaikutusta samaan aikaan heikennetään.

Vaikka yleiskaavan sisältövaatimuksia esitetään parannettavaksi biodiversiteetin ja ilmasto- ja ilmastokirjauksien suhteen, sen merkityksen heikkeneminen ohjaavana kehikkona on ongelmallista. Jos yleiskaavaa voidaan muuttaa joustavasti tai sivuuttaa rinnakkaiskaavoituksessa, riskinä on kuntien päätyminen lyhytjänteisiin ratkaisuihin, joissa ekologiset reunaehdot eivät paina yhtä paljon kuin aikaisemmassa suunnitteluhierarkiassa. Lisäksi on huomioitava, että biodiversiteetti- ja ilmastokirjauksien toteuttaminen jää kokonaan kuntien harkintaan, koska velvoittavia määräyksiä ekologisten yhteyksien turvaamiseksi ei ole. Lakiesityksestä puuttuu myös selkeät raamit kompensatiomekanismeista, vaikka sen tekstiselityksessä korostuukin luontoarvojen tunnistaminen.

Edellä mainituista syistä Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry pitää yleiskaavan ohjausvaikutuksen heikentämistä perusteettomana. Yhdistettynä maakuntakaavan heikennyksiin kyseessä on korkean riskin muutos, joka tulisi poistaa lakiesityksestä kokonaan. Lakiesitys vaarantaa kuntien maankäytön pitkäjänteisen suunnittelun ja heikentää luontoarvojen suojelua juuri sellaisena aikana, kun biodiversiteettikriisin ja ilmastonmuutoksen torjunta edellyttäisivät suunnittelun ohjaavuuden vahvistamista, ei heikentämistä.

Kommentit luvusta 6 Asemakaava

Alueidenkäyttölain uudistuksessa asemakaavan merkitys korostuu entisestään, sillä se on maankäytön sääntelyn konkreettisin ja sitovin kaavataso. Lakiesityksen mukaan asemakaavojen laatiminen ja hyväksyminen siirtyy yhä tiukemmin kunnalliseen päätösvaltaan ilman riittävää valtion ohjausta tai valvontaa. Tämä muutos vaikuttaa merkittävästi luonnon- ja ympäristönsuojeluun.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry:n mukaan keskeinen ongelma liittyy asemakaavien sisältövaatimusten puutteellisuuteen luontotavoitteiden osalta. Uudistuksessa ei lisätä velvoitteita huomioida luonnon monimuotoisuus, ekologiset yhteydet tai ilmasto vaikutukset asemakaavoissa, vaikka nämä ovat juuri niitä päätöksiä, joissa maankäyttö muuttuu konkreettisesti rakentamiseksi. Ilman vaatimusta esimerkiksi kompensatiosta tai luontovaikutusten minimoinnista, kaavoitus voi aiheuttaa pysyviä haittoja uhanalaisille lajeille ja elinympäristöille.

Erityisen huolestuttava on valitusoikeuden kaventaminen. Esityksen mukaan asemakaavasta voisi valittaa vain, jos kaava poikkeaa yleiskaavasta tai vaikuttaa suoraan valittajaan. Tämä rajaa merkittävästi ympäristöjärjestöjen, tutkijoiden ja muiden yleisen edun valvojien mahdollisuuksia puuttua luonnolle haitallisiin päätöksiin. Tämä rajoitus on myös ristiriidassa perustuslain 20 §:n ja Århusin yleissopimuksen osallistumisoikeuksia koskevien periaatteiden kanssa.

Lisäksi kumppanuuskaavoituksen ja yksityisten toimijoiden kaava-aloitteiden yleistymisen lisäävät riskiä siitä, että luonnonarvojen huomioiminen jää toissijaiseksi. Ilman riippumatonta luontoselvitysten tarkastusta tai vaatimusta ekologisten vaikutusten arvioinnista kunnilla on houkutus edistää hankkeita, jotka tukevat lyhyen aikavälin taloudellisia hyötyjä mutta heikentävät luontoarvoja pysyvästi.

Kaiken kaikkiaan uudistus asemakaavan osalta heikentää luonnon asemaa yhdyskuntarakenteen tiiveimmässä kerroksessa. Jos asemakaavat irrotetaan luontotavoitteista ja niihin liittyvistä valvontakeinoista, kaavoitusprosessista tulee entistä alttiimpi ekologiselle vauriolle ja epäoikeudenmukaisuudelle. Tämä on vakava puute, joka olisi korjattava ennen lain voimaantuloa.

Kommentit luvusta 7 Vähittäiskaupan suuryksiköitä koskevat erityiset säännökset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että poikkeusperiaatteet sallivat edelleen laajentaa suuryksiköitä ilman merkittävää ympäristöarviointia, jos laajennusta ei katsota "merkittäväksi". Merkityksellisyysmäärittely on kuitenkin tulkinnanvaraista, joka voi lisätä autoriippuvaista rakentamista ja haitata siten Suomen hiilineutraaliustavoitteita ja ilmastonmuutoksen torjuntaa.

Kommentit luvusta 8 Tuulivoimarakentamista koskevat erityiset säännökset

Lakiluonnoksen 8 luvussa säädetään tuulivoimarakentamisen erityisistä edellytyksistä. Uudistuksen tavoitteena on selkeyttää ja yhdenmukaistaa tuulivoimarakentamisen suunnittelua ja ohjausta. Samalla esitetyssä sääntelyratkaisussa on useita seikkoja, jotka voivat heikentää luonnon monimuotoisuuden suojelua sekä vaarantaa ympäristöllisten ja kulttuuristen vaikutusten riittävän huomioimisen.

Merkittävä muutos on esitetty 8 §:ssä, jossa säädetään kiinteästä vähimmäisetäisyydestä (8 × kokonaiskorkeus) lähimpään asuinrakennukseen niissä hankkeissa, jotka eivät perustu maakuntakaavassa osoitettuun alueeseen. Vaikka etäisyyssääntelyllä pyritään suojaamaan asukkaiden elinympäristön laatua, se voi käytännössä ohjata tuulivoimarakentamista yhä syrjäisemmille ja luonnontilaisemmille alueille. Näillä alueilla rakentamisella on usein merkittäviä vaikutuksia esimerkiksi lintujen muuttoreitteihin, lepakoiden elinalueisiin, maisemarakenteeseen, hiljaisiin alueisiin ja ekologiaan yhteyksiin.

Lakiesityksessä ei kuitenkaan sisälly tarkkarajaisia velvoitteita luontovaikutusten arviointimenettelyjen tasosta, eikä se aseta velvollisuutta haitallisten vaikutusten kompensointiin. Tämä muodostaa riskin erityisesti biodiversiteetin heikkenemisen näkökulmasta, ja saattaa olla ristiriidassa EU:n biodiversiteettistrategian 2030 sekä luontodirektiivien kanssa, joiden mukaan jäsenvaltioiden tulee estää merkittävät haitat luonnolle ja ennallistaa luontokohteita.

Lisäksi sääntely ei riittävästi huomioi alkuperäiskansojen oikeuksia. Tuulivoimarakentamisella voi olla olennaisia vaikutuksia saamelaisten kotiseutualueella erityisesti poronhoitoon, kulttuuriperintöön ja pyhien luonnonpaikkojen käyttöön. Nykyisessä lakiluonnoksessa ei ole säännöksiä vapaaseen ja tietoon perustuvasta ennakkosuostumuksesta (FPIC), vaikka tämä on YK:n alkuperäiskansajulistuksen mukainen periaate.

Yhteenvedon voidaan todeta, että 8 luvun sääntelyllä on useita sellaisia rakenteellisia puutteita, jotka voivat johtaa luonnon monimuotoisuuden, kulttuuriympäristöjen ja alkuperäiskansan oikeuksien heikentymiseen. Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry:n mukaan sääntelyä tulisi tarkentaa siten, että etäisyyssääntelyn sijaan tulee mahdollistaa tapauskohtainen arviointi, joka huomioi sekä ympäristölliset että sosiaaliset vaikutukset. Lisäksi luontovaikutusten arvioinnista on säädettävä laadullisesti velvoittavalla tasolla, mukaan lukien riippumattomuuden vaatimus ja kompensointivelvollisuus. Saamelaisten kotiseutualueelle kohdistuvista hankkeista on säädettävä erillinen kuulemis- ja neuvotteluvaihe, joka perustuu kansainvälisiin ihmisoikeusnormeihin.

Kommentit luvusta 9 Aurinkovoimarakentamista koskevat erityiset säännökset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että uudistus selkeyttää suunnittelutarpeen määräytymistä määrittelemällä, että suunnittelutarve koskee muun muassa sellaisia aurinkovoimaloita, joiden pinta-ala on vähintään 10 hehtaaria. Sääntelyratkaisu tuo kaivattua selkeyttä, mutta siihen liittyy myös ympäristönsuojelun näkökulmasta riskejä, jotka vaativat tarkennuksia.

Aurinkovoimarakentaminen suurella mittakaavalla (≥ 10 ha) voi aiheuttaa merkittäviä maankäytöllisiä, maisemallisia ja ekologisia vaikutuksia erityisesti silloin, kun hankkeet kohdistuvat metsäalueille, perinneympäristöihin tai turvemaille (soille). Lakiluonnoksessa ei kuitenkaan säädetä velvoittavasti luontoselvitysten laajuudesta tai siitä, millä edellytyksillä hankkeet voidaan toteuttaa luonnon monimuotoisuutta vaarantamatta.

Lisäksi lakiesityksestä puuttuu sääntely luonnonarvojen heikentymisen kompensointivelvollisuudesta, joka olisi olennainen osa kestäväää ja vastuullista aurinkovoimarakentamista. Erityisesti EU:n biodiversiteettistrategian 2030 ja ennallistamisasetuksen tavoitteet edellyttävät, että kaikki merkittävät luonnonheikennykset arvioidaan ja korvataan asianmukaisilla ennallistamistoimilla. Sääntelyssä ei myöskään huomioida riittävästi yhdyskuntarakenteen eheyttämistä tai jo rakennettujen alueiden hyödyntämistä aurinkovoimarakentamisessa. Tämä lisää riskiä, että investoinnit suuntautuvat halvemmille, mutta ekologisesti arvokkaammille alueille.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry ehdottaa, että luontoselvitykset tulee säätää pakollisiksi suurhankkeiden yhteydessä, ja niiden laadulle ja riippumattomuudelle on asetettava vaatimukset. Lisäksi piiri toivoo, että kompensaatiovelvoite on lisättävä tilanteisiin, joissa luonnonarvoja heikennetään pysyvästi. Kaavoituksessa tulisi myös priorisoida valmiiksi rakennettuja ympäristöjä, kuten entisiä peltoalueita, joutomaita ja katoille sijoittamista luonnontilaisten alueiden tai luonnolle merkittävien elinympäristöjen sijaan.

Kommentit luvusta 10 Ranta-alueita koskevat erityiset säännökset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että lakiesitys sisältää useita kohtia, jotka voivat edistää rantarakentamisen lisääntymistä ilman riittävää ympäristöperusteista ohjausta, joka aiheuttaa merkittäviä riskejä vesiekosysteemien pirstoutumiselle, rehevöitymiselle ja luonnon monimuotoisuuden vähenemiselle.

Erityisen ongelmallinen on säännös, jonka mukaan kunta voi periä koko rantaosayleiskaavan laatimiskustannuksen maanomistajalta. Taloudellinen kannuste saattaa ohjata kuntaa laatimaan kaavaa erityisesti rakentamisen mahdollistamiseksi, jolloin kehityksen ohjaaminen ekologisesti

kestävällä tavalla kärsii. Käytännössä tämä voi johtaa paineeseen hyväksyä rakentamista myös herkille ranta-alueille ilman riippumatonta harkintaa.

Lakiesitys ei myöskään aseta sitovaa veloitetta turvata riittäviä suojavyöhykkeitä vesistöjen ja rakentamisen väliin, eikä siinä ole säädetty suoraan ekologisten yhteyksien jatkuvuuden turvaamisesta rannikkovyöhykkeillä. Näin ollen on olemassa vaara, että ranta-alueet rakentuvat pirstaleisesti, mikä vaikuttaa negatiivisesti muun muassa lajien siirtymiseen, ekologisiin prosesseihin sekä vesien laatuun.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry ehdottaa, että rakentamisen edellytykset tulee sitoa ekologiseen arviointiin, jonka perusteella voidaan varmistaa, ettei rakentaminen aiheuta merkittävää haittaa vesiekosysteemille. Myöskään kunnan kaavoitus-oikeutta ei tulisi ohjata taloudellisilla kannusteilla tavalla, joka voi heikentää ympäristönsuojelun ensisijaisuutta. Vesistöjen suojavyöhykkeet ja ekologiset yhteydet on säädettävä vähintään yleiskaavatasolla turvattaviksi siten, että suojavyöhykkeitä ei voida ohittaa ilman erityisen painavaa perustetta.

Kommentit luvusta 11 Kaavoitusmenettely ja vaikutusten selvittäminen kaavaa laadittaessa

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää huolensa siitä, että vaikutusten arvioinnin kynnystä pyritään madaltamaan. Lain mukaan vaikutuksia tulee arvioida vain ”todennäköisesti merkittävien” vaikutusten osalta. Tämä muotoilu poikkeaa aiemmasta käytännöstä, jossa kaikki merkittävät vaikutukset tuli arvioida. Sanamuoto heikentää selvitysvuorollisuutta ja mahdollistaa arviointien rajaamisen kaavoittajan intressien mukaan, mikä on ongelmallista erityisesti luonnon monimuotoisuuden, vesistövaikutusten ja hiljaisten alueiden näkökulmasta.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry on huolissaan myös siitä, että ELY-keskuksen rooli kaavavaiheeseen liitetystä YVA-menettelyssä on rajoitettu pelkästään ”riittävyden tarkistamiseen”. Lakiluonnoksessa ei edellytetä, että yhteysviranomaisen lausunto tai kannanotto olisi kaavaviranomaista sitova. Tällainen asetelma heikentää merkittävästi valtion mahdollisuuksia valvoa ympäristöperusoikeuksien toteutumista ja luonnonarvojen priorisointia ristiriitatilanteessa.

Myös mahdollisuus yhdistää kaavamenettelyyn liittyvä vaikutusten arviointi jää rajalliseksi erityisesti silloin, kun kaavan laatija ja hankkeen toteuttaja ovat sama toimija. Vaikka tällainen tilanne on rajattu lain mukaan YVA-yhteensovituksen ulkopuolelle (omavalvontakiellon periaatteella), muu sidonnaisuus jää säätelyn ulkopuolelle. Tämä luo harmaan alueen, jossa arviointien objektiivisuus voi vaarantua, koska sitä ei ole sidottu korkeaan laatuun tai tieteelliseen riippumattomuuteen, joka puolestaan mahdollistaa sen, että taloudelliset intressit ohjaavat selvitysten painotuksia.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että lakiesityksestä poistetaan ”todennäköisesti”-sanana käyttö vaikutusten arviointia koskevasta sääntelystä ja palautetaan laaja arviointivelvoite

kaikkiin merkittäviin vaikutuksiin. Lisäksi se ehdottaa, että ELY-keskuksen kannanotoille määritellään velvoittava vaikutus tai sille annetaan mahdollisuus asettaa sitovia ehtoja silloin, kun luonnonsuojelulain 9 §:n kohteet tai muut suojelualueet ovat uhattuina. Myös kaavan laatijan sidonnaisuuksien selvittäminen hankkeen toteuttajaan tulisi olla velvoitettu. Samalla myös omavalvontakieltoa tulisi laajentaa koskemaan myös taloudellisia ja sopimusperustaisia yhteyksiä.

Kommentit luvusta 12 Asemakaavan ja yleiskaavan laatimisaloite ja asemakaavan ja yleiskaavan laatiminen yhteistyössä

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että kumppanuuskaavoitusmalliin sisältyy useita riskejä ympäristönsuojelun ja julkisen edun näkökulmasta. Ensinnäkin lakiesitys mahdollistaa sen, että maanomistaja voi laatia kaavaehdotuksen, jonka pohjalta kunta ryhtyy kaavoitusprosessiin. Vaikka päätösvalta säilyy kunnalla, malliin ei sisälly velvoitetta riippumattoman luontoselvityksen laatimiseen tai sen tarkastamiseen viranomaisvalvonnassa. Tämä lisää merkittävästi riskiä siitä, että kaavoitus ohjautuu yksityisten taloudellisten intressien mukaan ilman tasapainoista huomiointia luonnonarvoista tai yleisestä edusta.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry:n mukaan myös kaavahankkeiden läpinäkyvyys voi heikentyä, jos valmistelussa painottuvat yksityiset neuvottelut ja sopimusjärjestelyt ennen varsinaista viranomaismenettelyä. Tämä vaikeuttaa kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen osallistumista kaavoitukseen ja rajoittaa vaikutusmahdollisuuksia etenkin alkuvaiheessa, jolloin sidosryhmien vaikutusvalta on suurin. Kumppanuuskaavoitusmalli ei myöskään sisällä tarkkarajaista sääntelyä siitä, milloin kunnan on velvollisuus hylätä kaavaehdotus esimerkiksi ympäristövaikutusten, alueidenkäyttötavoitteiden tai luonnonsuojelulain perusteella. Tämä voi johtaa käytäntöön, jossa epäedullisetkin ehdotukset etenevät poliittisen paineen tai sopimusperusteisten sitoumusten takia.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry:n mukaan lakiesitykseen tulisi lisätä rakennuksia, joissa säädetään velvoitteesta laatia riippumaton ja viranomaistarkastettu luontoselvitys kaikissa yksityislähtöisissä kaavahankkeissa, ja että siinä vahvistettaisiin julkista kuulemisvelvollisuutta ennen kaavaprosessin virallista käynnistämistä, jotta sidosryhmillä olisi mahdollisuus vaikuttaa prosessin etenemiseen. Julkista kuulemisvelvollisuutta tulisi vahvistaa erityisesti silloin, kun kyseessä on yksityislähtöinen aloite. Lisäksi on tärkeää laatia kieltoperustetta koskevat kriteerit, joiden perusteella kunta voi hylätä kaavaehdotuksen esimerkiksi, jos se aiheuttaisi huomattavaa haittaa luontoarvoille tai olisi riidassa ekologisten verkostojen jatkuvuuden ja kehittämisen kanssa.

Koemmentit luvusta 13 Merialuesuunnittelu

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry huomioi, että pykälät noudattavat EU:n merialuesuunnitteludirektiiviä (2014/89/EU), mutta samaan aikaan ne jäivät osin puutteellisiksi

luonnon monimuotoisuuden kannalta. Lakiesityksessä halutaan säätää, että merialuesuunnitelmissa tulee "ottaa huomioon" ekologiset verkostot ja luontotavoitteet.

Sanamuoto ei kuitenkaan muodosta velvoittavaa oikeusvaikutusta muuhun suunnitteluun tai päätöksentekoon nähden. Näin ollen vaarana on, että meriluonnon erityisarvot, kuten esimerkiksi vedenalaiset luontotyypit, suojellut merialueet ja lajien elinympäristöt, jäävät alisteisiksi mm. energiainvestoinneille tai merenkulun kehittämistavoitteille.

Lakiesitys ei myöskään velvoita siihen, että merialuesuunnitelmissa olisi tuotava esiin luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen tähtääviä konkreettisia toimenpiteitä tai ekologisia kynnysarvoja, joiden avulla kestävyyttä mitattaisiin.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että lakiesitykseen lisätään velvoittava oikeusvaikutus siltä osin kuin suunnitelmissa osoitetaan ekologisia verkostoja tai herkkiä alueita. Samalla tulisi määritellä minimitavoitteet ekologisten arvojen huomioon, kuten esimerkiksi yhteys Natura 2000 -alueisiin, suojelutavoitteisiin ja EU:n biodiversiteettistrategiaan. Lisäksi lakiesitykseen tulisi vahvistaa kansalaisten ja alkuperäiskansojen osallistumisoikeuksia merialuesuunnittelussa erityisesti rannikon paikallisyhteisöissä ja kalauselinkeinojen harjoittajien keskuudessa.

Kommentit luvusta 14 Kansallinen kaupunkipuisto

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, ettei lakiesitys tuo merkittäviä lisäyksiä nykyiseen sääntelyyn, eikä siinä vahvisteta kansallisten kaupunkipuistojen asemaa suhteessa muuhun kaavoitukseen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kaupunkipuistot voivat jäädä toissijaisiksi kunnallisessa suunnittelussa erityisesti paineisilla keskusta-alueilla tai kasvavien kaupunkien reuna-alueilla.

Esityksessä ei myöskään säädetä, että kaavoituksen tulisi ensisijaisesti sovittaa maankäyttöratkaisut kaupunkipuiston suojelutavoitteisiin, eikä siinä ole veloitteita haitallisten vaikutusten ehkäisyyn tai arviointiin. Lisäksi siitä puuttuu sääntely, miten kansallisen kaupunkipuiston luonnon monimuotoisuutta tulee turvata. Luonnon osuus painottuu lähinnä maisemalliseen ja virkistykelliseen näkökulmaan, vaikka kaupungistumisen vaikutukset lajistoon ja elinympäristöihin ovat kasvavassa roolissa.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että lakiesityksessä vahvistettaisiin kansallisten kaupunkipuistojen asema kaavoituksessa siten, että niihin kohdistuvissa ratkaisuissa on ensisijaisesti turvattava puiston perustamistavoitteet. Lisäksi on tärkeää säätää luontoarvojen vaikutusten arviointivelvoite kaupunkipuiston alueella tapahtuvan kaavoituksen tai rakentamisen yhteydessä. Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry ehdottaa myös, että lakiesityksessä laadittaisiin ohjeistus

ekologisten yhteyksien ja kaupunkiluonnon säilyttämiseksi osana kansallista kaupunkipuistopolitiikkaa.

Kommentit luvusta 15 Valtion rajat ylittävät ympäristövaikutukset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että lakiesitys säilyttää pääosin aiemman sääntelyrakenteen, mutta tuo uuden elementin ”todennäköisesti merkittävien vaikutusten” arviointiin. Tässä yhteydessä riski piilee sanamuodossa, kun arviointivelvoite sidotaan todennäköisyyskynnykseen, se saattaa rajata pois tilanteita, joissa vaikutukset ovat merkittäviä mutta epävarmoja tai vaikeasti ennustettavia – kuten ilmanlaatuun, vesistöihin tai vaelluskalojen leviämiseen kohdistuvat vaikutukset. Tämä voi heikentää ennakoivaa suojelua.

Lisäksi lakiluonnos ei vahvista kansalaisten tai ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksia, jos vaikutukset kohdistuvat ulkomaille, vaikka Århusin sopimus ja Espoon YVA-yleissopimus korostavat osallistumisoikeuden rajoittamattomuutta.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että arviointivelvoitteen kohteeksi palautetaan kaikki merkittävät vaikutukset pelkkien todennäköisten vaikutusten sijaan. Lisäksi se ehdottaa, että tiedottamista ja osallistumismahdollisuuksia vahvistetaan myös rajan toisella puolella sijaitseville sidosryhmille etenkin Lapissa, jossa Suomella ja Ruotsissa on runsaasti yhteisiä intressejä luonto- ja ympäristöasioiden suhteen.

Kommentit luvusta 16 Pakkokeinot ja seuraamukset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, ettei lakiesityksessä esitetä uusia seuraamuksia tilanteisiin, joissa kaavoitus tai rakentaminen aiheuttaa merkittävää haittaa luonnolle. Tämä muodostaa lainsäädännöllisen aukon, sillä vaikka luonnonsuojelulaki kieltää suojeltujen lajien ja elinympäristöjen hävittämisen, alueidenkäyttölaki ei tarjoa tehokkaita keinoja puuttua tilanteisiin, joissa kaavoitus päätöksenteon tasolla aiheuttaa tällaisia vaikutuksia. Lisäksi pakkokeinojen kohdentuminen rakentamislain puolelle siirtää huomion käytännön toteutukseen, eikä riittävästi huomioi ennaltaehkäisevää sääntelyä kaavoitusvaiheessa.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että lakiesitykseen säädettäisiin seuraamuksia myös kaavapäätösten osalta, jos ne selkeästi rikkovat luonnonsuojelulakia tai aiheuttavat merkittävää haittaa ekologisille verkostoille. Lisäksi se esittää, että laadittaisiin ohjeistus, miten luonnonarvojen loukkaamisesta seuraa viranomaisvelvoitteita ja korjaavia toimenpiteitä

Kommentit luvusta 17 Kaavan ja muun päätöksen tiedoksiantoa koskevat säännökset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry tiedostaa, että tiedoksiantoa koskevat säädökset vastaavat digitalisaation tavoitteita, mutta samalla se myös altistaa digisyrjäytyneitä kansalaisia ja

haavoittuvia ryhmiä tiedonsaannin esteille. Erityinen huoli liittyy alueisiin, joissa väestön ikärakenne on korkea tai verkkoyhteydet heikot. Mikäli tiedoksianto perustuu pelkästään sähköisiin kanaviin, tiedonsaanti ja osallistumisoikeudet heikentyvät.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että lakiesitykseen laaditaan velvoite käyttää myös vaihtoehtoisia viestintäkanavia, kuten esimerkiksi ilmoitustauluja ja sanomalehtiä, vähintään niillä alueilla, joilla digitaaliset valmiudet ovat alaiset. Lisäksi kaikessa tiedottamisessa tulisi huomioida esteettömyys ja saavutettavuus.

Kommentit luvusta 18 Muutoksenhaku

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että luvun suurin ongelmakohta liittyy asemakaavan valitusoikeuden rajoittamiseen, mikäli kaava perustuu oikeusvaikutteiseen yleiskaavaan. Tällöin valitusoikeus säilyy vain välittömästi asianosaisilla tahoilla, joka on vastoin perustuslain 20 §:n ympäristöperusoikeutta ja Århusin yleissopimusta, jotka turvaavat kansalaisjärjestöjen ja yksilöiden oikeuden osallistua ja hakea muutosta ympäristöä koskevissa päätöksissä. Erityisesti vaikutusalueen ulkopuolella toimivat ympäristöjärjestöt menettävät tosiasiallisen mahdollisuuden vaikuttaa päätöksiin, vaikka niiden vaikutukset voivat kohdistua koko ekosysteemiin.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että lakiesitykseen palautetaan laaja valitusoikeus ympäristöjärjestöille ja kunnanjäsenille kaikilla kaavatasoilla. Lisäksi se ehdottaa, että lakiesityksessä otettaisiin huomioon mahdollisuus tehdä valitus luontoarvoihin perustuvien perusteiden, vaikka varsinaista taloudellista tai maankäytöllistä intressiä ei olisi.

Kommentit luvusta 19 Kaavan ja muun päätöksen tiedoksianto ja voimaantuloa koskevat säännökset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että esityksessä ehdotettu mahdollisuus voimaantuloajankohdan myöhemmästä ilmoittamisesta (esim. xx.xx.202x) luo epävarmuutta erityisesti kunnille ja viranomaisille, joiden tulee valmistautua merkittäviin järjestelmä- ja toimintatapamuutoksiin, kuten tietomallipohjaisuuteen ja digitaalisuuteen.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että määritellään siirtymäaika selkeästi ja riittävän pitkäksi, jotta kunnilla on mahdollisuus reagoida ja suunnitella budjettinsa. Lisäksi kunnille ja alueellisille toimijoille tulisi antaa selkeä ohjeistus valmistautumisesta sekä tarjota erillistä siirtymätukea erityisesti pienille ja taloudellisten ongelmien kanssa painiville kunnille.

Kommentti luvusta 20 Erinäiset säännökset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että valtioneuvoston ja ministeriöiden asetuksenantovaltuuksien laajentaminen mahdollistaa nopean reagoinnin ilman selkeitä rajoja, joka voi johtaa myös luontoarvojen kannalta haitallisiin asetuksiin ilman eduskuntakäsittelyä.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että asetuksenantovaltuuksien tulee olla rajattuja ja niiden on nimenomaisesti sivuttava luonnon- ja ympäristönsuojelun tavoitteita. Lisäksi se ehdottaa säädettäväksi pykälää, joka estäisi asetuksilla tapahtuvan sääntelyn, joka heikentää olennaisesti luonnon tilaa tai kansalaisten osallistumisoikeuksia.

Kommentit luvusta 21 Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että lakiesitys kumoaa suuren määrän voimassa olevaa lainsäädäntöä ja siirtää keskeiset sääntelykokonaisuudet uusiin lakeihin. Tämä muutos tapahtuu tilanteessa, jossa kaavoitusjärjestelmä on jo valmiiksi monitasoinen ja paikallisesti kuormittava. Laaja yhtäaikainen kumoaminen ja siirtymä ilman kattavaa ohjeistusta luo riskin, että erityisesti luontoarvojen turvaaminen jää siirtymäkauden aikana huomiotta. Lisäksi mahdolliset ristiriitaisuudet luonnonsuojelulain kanssa jäävät avoimiksi.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että lain uudistamiseen luodaan vaiheittainen siirtymäsuunnitelma ja varmistetaan, että siirtymäaikana sovelletaan aina luonnonsuojelulain ja ympäristöoikeuden etusijaperiaatteita. Lisäksi se ehdottaa, että ministeriö valmistelee ohjeistuksen luontoarvojen käsittelystä siirtymäkaudella, joka toteutetaan yhteistyössä ELY-keskusten ja ympäristöjärjestöjen kanssa.

Kommentit alueidenkäyttölain muuttamisesta (liitelaki, nimike muuttuu laiksi kaavojen toteuttamislaki)

Lakiluonnoksen liitelain mukaan maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) osia kumotaan ja sääntely siirretään uuteen lakiin kaavojen toteuttamisesta. Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että nimimuutoksen lisäksi liitelaki sisältää useita systemaattisia ja sisällöllisiä muutoksia, joilla on huomattavia vaikutuksia luonnon- ja ympäristönsuojelun kannalta.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että uudistuksessa tulisi huomioida, että liitelaki kumoaa maankäyttö- ja rakennuslain 177 §:n, jossa ympäristöministeriöllä oli toimivalta määrätä suunnittelun aloittamisesta tai edistämisestä valtakunnallisesti merkittävissä kysymyksissä. Kyseinen säännös on ollut keskeinen väline silloin, kun kunnallinen tai alueellinen suunnittelu ei ole riittävästi huomioinut valtakunnallisia ympäristö- tai luonnonsuojelutavoitteita. Sen kumoaminen heikentää

olennaisesti mahdollisuuksia ohjata maankäyttöä luontoarvojen kannalta merkittävässä tilanteissa ja jättää valtakunnallisten intressien valvonnan entistä hajautetummaksi ja tehottomammaksi.

Uudistetun liitelain myötä viranomaisvalvonnan ja ohjauskeinovalikoiman kaventuminen ilmenee laajemminkin. Aiemmin säädetyt ministeriön erityistoimenpiteet kaavoituksen laadun tai alueellisen koordinaation parantamiseksi jäävät pois ilman, että tilalle esitetään uusia korvaavia sääntelyratkaisuja. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa luontoarvot ja ekologiset yhteydet jäävät huomioimatta erityisesti tilanteissa, joissa alueellinen tai kunnallinen intressi painottuu rakentamiseen tai maankäytön tehostamiseen.

Lisäksi tulisi huomioida, että liitelaki osaltaan jatkaa hallinnon rakenteellista pirstaloitumista, jossa vastuu kaavojen toteuttamisesta jää entistä enemmän kunnille ja yksityisille toimijoille ilman vahvaa keskitettyä valvontaa tai oikeudellisesti sitovia luonnon turvaamisen mekanismeja. Tämä linjaus on ristiriidassa EU:n biodiversiteettistrategian sekä kansallisten ilmasto- ja luontotavoitteiden kanssa, jotka edellyttävät vaikuttavaa ohjaus- ja valvontajärjestelmää ympäristönsuojelun toteuttamiseksi.

Liitelaista puuttuu myös luontoselvitysten minimistandardit, jotka määrittäisivät, millä kriteereillä luontoselvitysten laatua ja asiantuntijuutta arvioidaan. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa selvitysten sisältö voi jäädä suppeaksi ja toteutua ilman riippumatonta arviointia. Myöskään ekologisten yhteyksien arvioiminen puuttuu kokonaan. Vaikka liitelaissa mainitaan ekologisten verkostojen merkitys, niin niiden sisällyttäminen kaavakarttoihin ei olisi tulevaisuudessa velvoittavaa.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että 177 §:n kaltainen valtakunnallinen ohjaussäännös tulee säilyttää tai korvata vastaavalla velvoittavalla toimivaltasäännöksellä, jolla ympäristöministeriö voi edistää suunnittelua luonnon kannalta kriittisissä kohteissa. Lisäksi kaavojen toteuttamislakiin tulee sisällyttää säännökset ekologisten yhteyksien, luontoarvojen ja hiilinielujen huomioimisesta toteuttamisvaiheessa, ei vain kaavoitusvaiheessa. Myös luonnonsuojelulain mukaiset arvot ja suojelutavoitteet on kytkettävä kaavojen toteuttamislakiin sitovasti, ei vain viittauksenomaisesti.

Liitelaki muodostaa keskeisen riskin luonnon- ja ympäristönsuojelun ohjauskeinovalikoiman heikentymiselle. Se poistaa välineitä, joilla valtio on aiemmin voinut ohjata, hillitä tai korjata kaavojen toteutusta ympäristönäkökulmasta. Mikäli liitelakia ei täydennetä tai sääntelyä ei palauteta tarkoituksenmukaisella tavalla, luonnon suojelemiseksi ei jää riittäviä oikeudellisia välineitä.

Kommentit rakentamislain muuttamisesta

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry katsoo, että rakentamislakia koskevat muutokset, jotka liittyvät alueidenkäyttölain kokonaisuudistukseen, sisältävät useita säännöksiä, joilla voi olla

olennaista vaikutusta luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen sekä ekologisten arvojen huomioimiseen rakennushankkeiden yhteydessä.

Lakiehdotuksessa keskeiseksi muutokseksi nousee rakentamislain 46 §, jossa säädetään suunnittelutarpeen määräytymisestä erityisesti aurinkovoimarakentamisen osalta. Pykälän mukaan suunnittelutarve syntyy, mikäli aurinkovoimalan pinta-ala ylittää 10 hehtaaria. Sääntely tuo selkeyttä, mutta sen ympäristöllinen ulottuvuus jää puutteelliseksi.

Vaikka 10 ha -kynnys on perusteltu mittakaavaltaan suurten hankkeiden ohjaamiseksi, lakitekstissä ei säädetä siitä, millä edellytyksillä tällaiset hankkeet voivat toteutua ekologisesti kestäväällä tavalla. Erityisesti turvemaille (soille), perinneympäristöihin tai metsäalueille kohdistuvat aurinkovoimainvestoinnit voivat aiheuttaa merkittävää luontokatoa ja elinympäristöjen häviämistä. Rakentamislain muutoksessa ei kuitenkaan sisällytetä vaatimusta luonnonarvojen kompensoinnista tai velvoitetta riittäviin luontoselvityksiin.

Rakentamislain muutoksessa ei täsmennetä menettelyjä, joilla luontoarvot otetaan huomioon rakennuslupavaiheessa tai muun viranomaismenettelyn yhteydessä. Tästä voi seurata tilanne, jossa rakennushankkeet etenevät teknisinä tai aluepoliittisina investointeina ilman että niissä arvioidaan luontovaikutuksia kokonaisvaltaisesti.

Suunnittelutarpeen arviointi jää kunnallisen harkinnan varaan ilman velvoittavia luonnon turvaamiseen tähtääviä kriteereitä. Tämä voi johtaa alueellisesti eriytyviin käytäntöihin, joissa ympäristövaikutusten arviointitaso riippuu kunnan resurssien, tahtotilan tai poliittisen ilmapiirin mukaan.

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry esittää, että rakentamislain 46 §:ään tulee lisätä velvoite arvioida luonto- ja ekosysteemivaikutukset aina, kun suunnittelutarve koskee yli 10 hehtaarin aurinkovoimahanketta. Lisäksi rakennuslupan edellytykseksi tulee asettaa hyväksytty luontoselvitys ja mahdollinen kompensaatiotarve, jos hanke aiheuttaa pysyvää haittaa arvokkaille luontotyypeille tai elinympäristöille. On myös suositeltavaa yhtenäistää suunnittelutarpeen arvioinnin kriteerit valtakunnallisesti, jotta ekologiset näkökohdat eivät jää paikallisesti aliarvostetuiksi.

Rakentamislain muutoksessa esitetyt toimet selkeyttävät osin prosesseja uusiutuvan energian edistämiseksi, mutta niiden vaikutus luonnon monimuotoisuuden suojeluun jää riittämättömäksi. Erityisesti kompensatiojärjestelmän puute ja luontoselvitysten sääntelyn epäselvyys muodostavat riskin luonnon heikkenemiselle, mikä on ristiriidassa Suomen ilmasto- ja biodiversiteettitavoitteiden sekä EU:n ennallistamisasetuksen kanssa.

Lakiluonnos on kokonaisuudessaan askel poispäin luonnon kokonaisvaltaisesta huomioimisesta alueidenkäytössä. Esitetyt muutokset heikentäisivät luonnonsuojelun asemaa, altistavat päätöksentekoa lobbaukselle ja vaarantavat kansainväliset luontositoumukset. Lainsäädännön tulee perustua ekologisesti kestävään suunnitteluun, jossa luonnon monimuotoisuus on keskeinen lähtökohta, eikä neuvoteltava sivuseikka.

Luonnos uudeksi alueidenkäyttöasetukseksi viimeistellään ja siitä pyydetään lausunnot syksyllä 2025. Jos haluatte jo nyt antaa siitä kommentteja niin voitte tehdä sen tässä.

-

Asikainen Martti
Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry